

PEKKA NUORTEVA, Elohopea Suomen luonnossa ja hallintokoneistossa. Ympäristönsuojellisen ajattelun murtautuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. WSOY, Porvoo 1976.

Maaliskuussa 1952 ilmestyi erään etelä-japanilaisen kylän satamalaiturille erikoisesti käyttäytyvä kissa. Se liikkui edestakaisin oudosti hypellen, loikkasi yht'äkkiä mereen ja hukkui. Muutamassa viikossa tällainen outo käyttäytyminen levisi kylän muidenkin kissojen keskuuteen. Ne alkoivat liikkua epävarmasti, niillä oli taipumus juosta ympyrää, raapia kuonoon ja purra kieltään. Ne sokeutuivat, menettivät kuulonsa, saivat kouristuskohtauksia ja kuolivat. Tauti iski pian myös ihmisiin. Salaperäisen sairauden ensimmäisenä oireena oli tavallisesti puutuneisuus raajoissa ja huulien ympäristössä. Ruoan purekseminen ja nieleminen vaikeutui. Vähitellen myös raajojen liikkeet eivät enää pysyneet ihmisten täydessä hallinnassa. Kävelemistä häiritsivät arvaamattomat harhaliikkeet. Ponnistukset aiheuttivat vapinakohtauksia ja kouristuksia. Myös kuulo ja näkö heikkenivät. Sairauden etenemisnopeus vaihteli ihmisestä toiseen. Jotkut kuolivat muutaman viikon sisällä, joillakin tauti eteni hitaasti. Tilan huononeminen saattoi keskeytyä, mutta kukaan ei koskaan parantunut.

Kylä jonka eläimet ja ihmiset sairastuivat ennestään miltei tuntemattomaan tautiin oli nimeltään Minamata. Taudin aiheuttaja oli orgaaninen elohopea, joka oli saastuttanut seudun kalakannan. Maailma sai ensimmäisen kerran kokea, mitä seurauksia elohopeajätteen päästämisestä vesistöön on eläimille, ihmisille, hallintokoneistolle, yhteiskunnalle.

Mitä tapahtui sitten Suomessa, kun 1960-luvun lopulla havaittiin, että myös meillä on vesialueita, joista saaduissa kaloissa on huoletuttavan suuria määriä metyylielohopeaa? Kansalaisten terveyden ylin valvoja, lääkintöhallitus, yhdessä työterveyslaitoksen kanssa käynnisti välittömästi tutkimukset asiasta. Luottiin nopeasti kansainvälisiä yhteyksiä tiedemiehiin ja tutkimuslaitoksiin, jotka elohopeaongelmaa olivat selvittäneet. Lääkintöhallitus antoi välittömästi normit, joiden mukaan metyylielohopeapitoisuudeltaan tietyt enimmäismäärät ylit-

tävän kalan käyttö elintarvikkeena tai eläinten rehuna olisi kielletty. Perustettiin komitea, joka laati suunnitelman kalastuskielloista aiheutuvien tappioiden korvaamiseksi kalastajille. Vesiä saastuttaneet teollisuuslaitokset veloitettiin maksamaan korvauksia ja puhdistamaan jätevetensä metyylielohopeasta. Teollisuuslaitokset tunnustivat vastuunsa ja ryhtyivät tehostamaan jätevesiensä puhdistuslaitoksia. Kansa huokasi helpotuksesta. Lääkintöhallituksen, puunjalostusteollisuuden ja luonnonsuojelijoiden edustajat professori Pekka Nuortevan ja pääjohtaja Leo Noron johdolla pitivät epävirallisen juhlapöytäkokouksen kalastaja Pentti Linkolan saunassa Päijänteen rannalla keskustellen mahdollisuuksista jatkaa saumattomaksi ja tehokkaaksi osoittautunutta yhteistyötään kansanterveyden ja luonnonsuojelun hyväksi.

Näin olisi ehkä voinut käydä. Että niin ei käynyt, siitä kertoo Pekka Nuorteva dokumentaarissa kirjassaan »Elohopea Suomen luonnossa ja hallintokoneistossa.» Tapahtui itseasiassa jotakin aivan muuta: Lääkintöhallituksen pääjohtaja vakuutti televisiolähetyksessä kansalaisia metyylielohopean vaarattomuudesta mainiten, että se kertyy erityisesti hiuksiin, jolloin ongelma on hoidettavissa yksinkertaisesti tukanleikkauksella. Eräs lääkintöneuvos kirjoitti Uudessa Suomessa, miten suuria elohopeamääriä saatettiin aikaisemmin syfilistä hoidettaessa ruiskuttaa potilaan suoneen ilman että tämä kuoli, mutta jätti kertomatta, että tästä hoitomuodosta oli luovuttava, koska elohopea aiheutti potilaille vakavia aivovaurioita. Lääkintöhallituksen ylilääkäri selitti kalastajien hiuksista löytyneiden korkeiden metyylielohopeapitoisuuksien johtuvan mahdollisesti kuumemittareiden huolimattomasta käsittelystä ja poltti julkisesti päreensä, kun hänelle huomautettiin, että kuumemittareissa ei ole metyylielohopeaa. Sanalla sanoen, kansalaisten terveyden vaalijat linnoittautuivat puolustamaan omia asenteitaan, arvovaltaansa ja puunjalostusteollisuuden etuja ympäristönsuojelun huonosta tilasta ja saasteiden aiheuttamista kansanterveydellisistä vaaroista huolestuneiden kansalaisten, kansalaisjärjestöjen ja tiedemiesten vaatimuksia vastaan. Suomessa oli alkanut elohopeasota — kamppailu, jossa luon-

nonsuojelijat hyökkäivät ja teollisuus puolustautuu aina viimeiseen virkamieheen saakka. Taistelussa ei tunnusteta tiedemiehen vastuuta tai lääkärin etiikkaa. Alkoi farssi, jossa kaikki osapuolet ilmoittavat olevansa ennen kaikkea köyhien kalastajien asialla.

Nuortevan kirja on kronologisesti etenevä, päiväkirjanomaisen tarkka kuvaus niistä voimakkaan omakohtaisesti koetuista tapahtumista, jotka havainnot kalojemme korkeista elohopeapitoisuuksista vyöryttivät liikkeelle. Se kattaa Nuortevan oman luonnehdinnan mukaan metyylielohopeakysymyksen varhishistorian Suomessa eli ajanjakson Ralf Fribergin ja Leo Matisin asiasta keväällä 1967 tekemästä televisio-ohjelmasta tohtori Jun Uin johtaman japanilaisen asiantuntijaryhmän vierailuun maassamme huhtikuussa 1975. Tänä aikana luonnonsuojelijat kokeilivat joukkojensa rohkeutta ja virkamiehet puolustuksensa lujuttua. Kärsittiin ensimmäiset tappiot ja saavutettiin ensimmäiset voitot. Luonnonsuojelijoiden riveissä tapahtui repeilemistä, elohopeatutkimusten tekemistä kyettiin vaikeuttamaan ja julkinen keskustelu tukehtui välillä kokonaan viranomaisen ankarassa painostuksessa. Toisaalta myös saastuttajat joutuivat perääntymään, elohopean vapaa päästäminen vesistöihin vaikeutui ja kalastajille oli ryhdyttävä maksamaan korvauksia.

Kirja koostuu pääasiassa värikkäistä kuvauksista siitä, mitä erilaisissa tiedotustilaisuuksissa, kokouksissa ja neuvotteluissa tapahtui sekä kuvauksia tukevista dokumenteista, julkilausumista, henkilökohtaisista kirjeistä, otteista sanomalehtiartikkeleista jne. Nuorteva pyrkii myös pohtimaan niitä syitä ja motiiveja, jotka eri osapuolten käyttäytymistä ohjasivat.

Kirja on pamfletiksi hyvä. Se on informatiivinen, mutta ei ikävyyttävä. Se on kärkevä, dramatisoiva — subjektiivinenkin, mutta ei valheellinen. Sen toivoisi kuuluvan erityisesti niiden lukemistoon, jotka ovat kiinnostuneita valtion ja hallintokoneiston toiminnasta tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Ja paljon yleisemmin sen tulisi saada ihmiset pohtimaan, minkälaisin valmiuksin ja valtuuksin tämän maan luontoa ja kansalaisten terveyttä ollaan saasteilta ja myrkyiltä suojelemaan ja mikä merkitys tässä on yksittäisten kansalais-

ten ja kansalaisjärjestöjen valppaudella, rohkeudella ja sitkeydellä.

Mikko A. Salo